

ЛІТЕРАТУРА

1. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Иссерс Оксана Сергеевна. – М. : КомКнига, 2006. – 288с.
2. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Почепцов Георгий Георгиевич. – М. : «Рефл-бук», 2000. – 472 с.
3. Стернин И.А. Фактор адресата в речевом воздействии / Стернин Иосиф Абрамович. – Воронеж : ВГУ. Вестник ВГУ. Серия : Филология. Журналистика. 2004, № 1. – С. 172-178.
4. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса : проблемы речевого воздействия / Чернявская Валерия Евгеньевна. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 136 с.
5. Электронный ресурс : [<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/290136/interest-group>]
6. The Labour Party Manifesto 2010 “A Future Fair for all”. – London, 2010. – 76 p.
7. The Conservative Party Manifesto 2010 “Invitation to Join the Government of Britain”. – London, 2010. – 120 p.
8. Partnership in Power : Prosperity and Work (the Labour party). – London, 2008. – 27 p.
9. Breakthrough Britain : Family Breakdown. Policy Recommendations to the Conservative Party. – London, 2007. – 116 p.
10. Breakthrough Britain : Economic Dependency and Worklessness. Policy Recommendations to the Conservative Party. – London, 2007. – 86 p.

Медведева С. Структура социополитического дискурса.

В статье рассмотрены типы адресата как компонента социополитического дискурса, разработаны и описаны соответствующие структурно-композиционные модели СПД. Результатом анализа языкового материала персуазивного характера представленных участников коммуникативного процесса стали признание продвижения демократических процессов в социополитической жизни Великобритании и необходимости дальнейшего совершенствования тактик и стратегий языкового взаимодействия.

Ключевые слова: адресант, адресат, структурно-композиционные модели СПД, языковое влияние.

Medvedeva S. Structure of Socio-Political Discourse.

The article gives the account of types of addresser as a structural component of socio-political discourse. Corresponding structural-composite models of SPD are developed and characterized. As a result of the analysis of verbal material given by different types of addresser the conclusion on progress of democracy in the UK and necessity of further investigation of the process of verbal interaction is drawn.

Key words: addresser, addressee, structural-composite models of SPD, verbal interaction.

Людмила Мельник
(Вінниця)

УДК 811.111

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Розглянуто різні визначення дискурсу, що в узагальненому вигляді дозволяють розглядати дискурс як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки в соціальній інституціональній сфері; охарактеризовано зв'язок дискурсу, тексту та висловлення; висвітлено характеристики діалогічного та монологічного дискурсів; окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: дискурс, висловлення, текст, комунікація, комунікативно-прагматичний аспект.

Постановка наукової проблеми та її значення. Характерною рисою філологічних досліджень початку ХХІст. вважаємо наявність функціонального аспекту, який є результатом прояву інтересу науки в цілому та лінгвістики зокрема до самої людини та проблеми її комунікації. Поступовий рух науки про мову в напрямі синтезу комунікативних і

когнітивних принципів досліджень про появу нової когнітивно-комунікативної парадигми у мовознавстві, котра аналіз дискурсу висуває об'єктом дослідження й одночасно його методологічним принципом. Проте у спробі дати визначення поняття “дискурс” виникають певні труднощі, оскільки дискурс є предметом міждисциплінарних досліджень і входить до кола інтересів таких дисциплін, як лінгвістика тексту, літературознавство, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, прагматика та ін.

Актуальність дослідження дискурсу не викликає сумнівів, адже в межах сучасної лінгвістики теорія дискурсу постає як потужна теоретична концепція, в ракурсі якої ведуться численні наукові розвідки. Особливо активно досліджується художній дискурс. Одним із актуальних аспектів дослідження художнього дискурсу є комунікативно-прагматичний, оскільки художній дискурс передусім спрямований на відображення картини світу у певний час у певному місці. Спостерігається тенденція до інтеграції діалогічного і монологічного мовлення в художньому дискурсі. Доцільним вбачається вивчення комунікативно-прагматичних аспектів діалогу у соціокультурних ситуаціях спілкування художнього дискурсу.

Метою статті є висвітлити сучасні погляди дослідників на феномен дискурсу в його комунікативно-прагматичному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Стан мовознавчої науки характеризується бурхливим розвитком і зміною аспектів, що потрапляють у центр лінгвістичних досліджень. Відсутність правил застосування накопичених знань про мову призвело до виникнення функціональних дисциплін, орієнтованих на людський фактор. Включення в наукову парадигму виробників мовних одиниць, різних параметрів мовних ситуацій сприяло розвитку теорії комунікації й мовної взаємодії, що зумовило виникнення нових напрямків у лінгвістиці, нових об'єктів дослідження, нової мовної одиниці – дискурсу.

Уперше “дискурс” був введений у наукову теорію лінгвістики тексту американським ученим З. Харрісом у 1952 р. як лінгвістичний термін в словосполученні “аналіз дискурсу”. Отже, поняття “дискурс”, запозичене зі структурної лінгвістики, набуває в кінці ХХ ст. ширшої наукової інтерпретації й термінологічної багатозначності. Тож і досі визначення дискурсу є дискусійним, і цей феномен як категорія комунікації розуміється багатьма вченими по-різному. Вивченню дискурсу присвячено безліч досліджень, автори яких тлумачать це явище в різних наукових парадигмах, тому в лінгвістичних і соціальних теоріях понятійний діапазон терміна “дискурс” дуже широкий.

Девід Левіс зазначав, що для комунікативно-прагматичного мовознавства недостатньо знань про мову, воно прагне до розуміння та дослідження комунікативних процесів, де враховуються такі чинники, як: час і місце протікання комунікативного акту, вік і соціальний статус його учасників, наміри та мотиви мовних дій тощо. Людина як суб'єкт мовного спілкування, творець і “користувач” мови стає одним з центральних аспектів комунікативно-прагматичного мовознавства, що отримав пріоритет за останні тридцять років. У процесі комунікації люди зіштовхуються з однією й тією ж проблемою – проблемою координації спілкування [15, с. 50].

На сучасному етапі існує декілька визначень дискурсу. У Лінгвістичному енциклопедичному словнику (1990) Н. Д. Арутюнова визначає дискурс так: “Дискурс – зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими чинниками; текст, узятий в подієвому аспекті... Дискурс – текст, “занурений у життя”, “мова у житті”, тобто текст як результат цілеспрямованої соціальної дії, як сукупність мовних, мовленнєвих, соціокультурних і прагматичних, когнітивних і психологічних факторів [1, с. 136-137].

О.М. Мороховський стверджує, що дискурс – це “послідовність взаємопов'язаних висловлювань” [8, с. 5]. В. О. Звєгінцев розуміє дискурс як “два або декілька речень, які перебувають одне з одним у змістовому зв'язку” [6, с. 170]. О.Т. Ішмуратов ототожнює дискурс з певним видом тексту. Так, дискурс – це текст, який містить міркування, тобто текст, в якому фіксується певний хід думки, а комунікативний дискурс – це текст, що містить

взаємозалежні судження деяких суб'єктів [7, с. 171]. В.С. Григор'єва виділяє три основні класи вживання терміна “дискурс”: 1) лінгвістичне, де дискурс бачиться як мовлення, вписане в комунікативну ситуацію, як вид мовленнєвої комунікації, як одиниця спілкування; 2) поняття дискурсу, що використовується у публіцистиці та сягає праць французьких структуралістів; 3) дискурс, що використовується у формальній лінгвістиці, яка намагається ввести елементи дискурсивних понять в арсенал генеративної граматики [5, с. 10].

Г.Г. Слишкін розуміє дискурс як концепт: “Як і будь-який артефакт культури, будь-яка одиниця мови або мови може служити основною для утворення в колективній свідомості лінгвокультурного концепту. Це стосується й дискурсу... Дискурс буде об'єктом, а концепт – інструментом аналізу” [11, с. 38–39]. За А.М. Приходьком, дискурс слід розглядати як гранично широке поняття, яке охоплює мовну систему (а саме її специфічну частину, яка спрямована на обслуговування тієї чи іншої ділянки комунікації), мовлення як діяльність (у сукупності всіх мовних і позамовних чинників) і мовлення-текст. Він є явищем, у якому перетинаються і взаємодіють фактори комунікативно-філософського, лінгвопрагматичного та лінгвокогнітивного порядку [9, с. 36]. О. О. Селіванова подає наступне визначення дискурсу: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація, складниками якої є комуніканти й текст, як знаковий посередник, зумовлений різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки у певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [10, 119]. Ю.С. Степанов розглядає дискурс під різними лінгвістичними точками зору. З позицій прагмалінгвістики дискурс являє собою інтерактивну діяльність учасників спілкування, встановлення й підтримання контакту, емоційний та інформаційний обмін, під час якого здійснюється вплив один на одного, переплетення комунікативних стратегій, що моментально змінюються, визначення комунікативних ходів в єдності їх експліцитного й імпліцитного змісту [12].

Дискурс також трактується як складне комунікативне явище, що включає в себе соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання процесу продукування та сприйняття текстів. У єдності з поняттям “дискурс” трактується поняття “тексту”. За визначенням В. В. Богданова, двома нерівнозначними сторонами дискурсу є мовлення та текст, тобто дискурс розуміється як все, що говориться та пишеться людиною, а, отже, терміни “мовлення” та “текст” є видовими відносно родового поняття “дискурс”, що їх об'єднує [3, с. 5].

В. Г. Боротько визначає дискурс як текст, але такий, що складається з комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більшій єдності, що перебувають у безперервному змістовому зв'язку, що й дозволяє сприймати його як цілісне утворення [4, с. 8]. Наступну дефініцію пропонує І. П. Сусов: “Зв'язні послідовності мовленнєвих актів називаються дискурсом. Висловлення (або послідовність висловлень), що передається від мовця слухачу, стає текстом, коли воно виявляється зафіксованим на письмі (або за допомогою звукозаписувального апарату). Текст, отже, постає у вигляді “інформаційного сліду” дискурсу, що відбувся” [13, 40].

Згідно з наведеними визначеннями та проаналізованою літературою, можна стверджувати, що одним із ключових підходів до аналізу дискурсу є комунікативно-прагматичний. Дослідження дискурсу у комунікативно-прагматичному аспекті виокремлюються у межах розвитку лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, дискурсології та підвищеного інтересу до проблем комунікації у мовознавстві. З урахуванням наведених вище дефініцій можна стверджувати: дискурс є одиницею вищого, ніж текст, рівня, що припускає виділення мінімальної дискурсивної одиниці. Такою мінімальною одиницею у більшості досліджень визнається висловлення. М. М. Бахтін зазначає, що “... Висловлення з самого початку будується з урахуванням можливих зворотних реакцій, заради яких воно, власне, будується” [2, с. 275].

Поширення набули ідеї адресованості (без слухача немає і мовця, інакше кажучи, без адресата немає адресанта) та хронотопу (будь-яке висловлення набуває сенсу лише в контексті, в певний час та певному місці) М. М. Бахтіна, що корелюють з теорією інформації. У процесі комунікації співрозмовники по чергово міняються ролями (мовець-слухач), висловлюючись щодо предмету розмови. За мовленнєвою дією, акцією завжди йде реакція. Послідовність акції та реакції утворює акт мовленнєвої взаємодії, інакше кажучи, елементарний діалог. Модель комунікативного процесу безпосередньо відображається в дискурсі, що репрезентує спілкування на мовному рівні [2, с.13].

У прагматичному розумінні дискурс розглядається як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки в соціальній інституціональній сфері, який має відповідний набір змінних: соціальні норми, відношення, ролі, конвенції, показники інтерактивності [10, с. 120]. Розглядаючи дискурс як комунікативно-прагматичний зразок мовлення, варто, на нашу думку, згадати комунікативні постулати Пола Грайса, відомі як “принцип кооперації”, що проголошують існування певного договору (якого, все ж, не завжди дотримуються учасники спілкування) про мовленнєву співпрацю між співрозмовниками [14].

Уявлення про дискурс як одиницю вищого, ніж текст, рівня (про що йшлося вище) дозволяє розмежовувати монологічний і діалогічний дискурси [5, с. 30]. Характер мовленнєвої стратегії в сукупності з домінуючими типами висловлень визначає прагматичний тип дискурсу: директивний, інтерогативний, реквестивний, експозитивний та ін. Перераховані типи насамперед репрезентуються у діалогічному дискурсі. Основна відмінність його від монологічного дискурсу не в тому, скільки комунікантів беруть участь у мовленнєвому акті, а у тому, як мотивований і структурований процес комунікації в його інтерактивному характері. Так, якщо аргументація розгортається діалектичним способом, здійснюється зміна перспектив навколо центрального аргументу, яка супроводжується регулярною зміною комунікативних ходів, то ми можемо говорити про діалог. Усі інші мовленнєві форми належать до монологічних. Окрім мовленнєвої репрезентації, діалогічний дискурс включає низку екстралінгвістичних факторів: комунікативну установку учасників мовленнєвого акту, наявність спільних фонових знань та ін. Участь в організації діалогічного дискурсу, окрім власне мовленнєвих засобів, беруть також фонація, міміка, жести, обмін поглядами, словесний контекст та ситуація комунікативного акту [5, с. 73-75].

Висновки. Результатом належності феномена “дискурсу” до кола інтересів багатьох дисциплін є різноманітність підходів до вивчення його аспектів. Проте у межах сучасних лінгвістичних досліджень і тенденцій одним із ключових є комунікативно-прагматичний аспект, що відображено у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників дискурсу. Враховуючи інтерес до дослідження різних типів дискурсу (художнього дискурсу зокрема) та різноманітність підходів, перспективною вбачається подальша робота у напрямку теоретичних узагальнень із метою їхнього використання для аналізу фактичного мовного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Лингвистический энциклопедический словарь / Н.Д. Арутюнова. – М. : Сов.энцикл., 1990. – С. 136–137.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
3. Богданов В. В. Текст и текстовое общение / В. В. Богданов. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та, 1993. – 68 с.
4. Борботько В. Г. Элементы теории дискурса / В. Г. Борботько. – Грозный : Изд-во Чечено-Ингуш. гос. ун-та, 1981. – 133 с.
5. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография / Григорьева В. С. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
6. Звегинцев В. А. Предложение и его соотношение к языку и речи / В. А. Звегинцев. – М. : МГУ, 1976. – 307 с.

7. Ишмуратов А.Т. Логико-когнитивный анализ онтологии дискурса / рациональность и семиотика дискурса. Сб. трудов // АНУ Институт Ф-и. – К.: Наук. Думка, 1994. – 257 с.
8. Мороховский А. Н. К проблеме текста / А. Н. Мороховский // Текст и его категориальные признаки : сб. науч. тр. – К. : КПИИЯ, 1989. – С. 5.
9. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 322с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
11. Слышкин Г.Г. Дискурс и концепт (о лингвокультурном подходе к изучению дискурса) / Г.Г. Слышкин // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 38–45.
12. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца XX века. Сб. ст. – М. : РГГУ, 1995. – 450с.
13. Сусов И. П. Введение в языкознание : учеб. для студ. лингвист. и филол. спец. / И.П. Сусов. – М. : АСТ : Восток–Запад, 2007. – 379 с.
14. Grice, H.P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Syntax and Semantics. – New York etc., 1975. – Vol. 3 : Speech Acts. – P. 41–58.
15. Lewis, D. Convention. A philosophical study / D. Lewis. – Cambridge etc., 1969. 350 p.

Мельник Л. Коммуникативно-прагматические особенности художественного дискурса.

Рассмотрены разные определения дискурса, которые в обобщённом виде позволяют рассматривать дискурс как коммуникативно-прагматический образец речевого поведения в социальной институциональной сфере; дана характеристика связи дискурса, текста и высказывания; приведены характеристики диалогического и монологического дискурсов; очерчены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: дискурс, высказывание, текст, коммуникация, коммуникативно-прагматический аспект, диалогический дискурс.

Mel'nyk L. Communicative and Pragmatic Peculiarities of Literary Discourse.

Various definitions of discourse are highlighted in the article; the definitions make it possible to define discourse as a communicative pragmatic pattern of speech behaviour in a particular social institutional sphere; the characteristics of the discourse-text utterance relationships are given; the features of dialogic and monologic discourses are described; the perspectives of further research are outlined.

Key words: discourse, utterance, text, communication, communicative-pragmatic aspect, dialogic discourse.

Оксана Ніколаєнко
(Київ)

УДК 811'42: 811.124'02

**ПРАГМАТИЧНІ ЦІЛІ ПРЕДСТАВНИКІВ ОРАТОРСЬКОГО
ДИСКУРСУ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РИМУ**

Стаття присвячена дослідженню прагматичних цілей представників ораторського дискурсу республіканського Риму, виокремленню мовленнєвих актів, що реалізують певні цілі, їх кількісному співвідношенню та визначенню стратегій, зумовлених комунікативними намірами мовців.

Ключові слова: дискурс, мовленнєвий акт, прагматична ціль, комунікативна стратегія.

Комунікативне призначення мовної одиниці, особливості використання її мовцем, її співвіднесеність із поведінкою та діяльністю адресанта й адресата в конкретній ситуації спілкування вивчається в межах прагматичного аспекту лінгвістичних досліджень.

Прагматика – міжнаукова галузь знань, що вивчає соціокультурні, ситуативно-поведінкові, статусні, психологічні, когнітивні й мовні чинники комунікативної взаємодії